

УДК 347.97/99(042.5)
ББК 67.9(4УКР)70я431
А43

Редакційна колегія: професор Л. М. Москвич (голова)
доцент О. О. Овсяннікова
асистент І. В. Юревич
асистент Б. О. Прокопенко

Актуальні проблеми судового права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч.
А43 пам'яті проф. Івана Єгоровича Марочкіна (Харків, 30 жовт. 2015 р.) / редкол.: Л. М. Мос-
квич (голова) та ін. – Х. : Право, 2015. – 440 с.

ISBN 978-966-458-903-8

Збірник містить матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми судового права», яка відбулася 30 жовтня 2015 року у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за участю відомих вітчизняних науковців та практиків. В основу книги покладено доповіді, виголошені учасниками конференції, які торкаються різноманітних аспектів судового права.

УДК 347.97/99(042.5)
ББК 67.9(4УКР)70я431

ISBN 978-966-458-903-8

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2015
© Видавництво «Право», 2015

ванням заходів процесуального примусу, проведення окремих оперативно-розшукових і слідчих дій.

Важливою особливістю прокурорського нагляду є наявність у прокурора владно-розпорядчих повноважень, закріплених у законі. При їх здійсненні він скасовує своєю владою незаконні та необґрунтовані рішення органів досудового розслідування, і фактично є процесуальним керівником, як передбачає ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України.

Цікавим є і історичні факти виникнення і розвитку судового контролю – вперше він з'явився у 1679 році в Англії у вигляді оскарження до суду тримання під вартою і суд був вправі скасувати арешт та замінити його заставою. Потім схожі закони були прийняті в Шотландії (1701 р.) та Ірландії (1781 р.). В сучасному світі подібна процедура існує в США, Німеччині, Франції та інших країнах.

Слід зауважити, що ратифіковані Україною міжнародні правові акти містять в собі деякі аспекти судового контролю за досудовим провадженням: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р., ст. 9 якого закріпила: «... Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом» та ст. 5 Європейської конвенції з прав людини від 4.11.1950 р., яка чітко встановлює обставини, при яких можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина при досудовому розслідуванні.

Фундаментальні положення забезпечення прав і свобод людини та громадянина, закріплені у Конституції України та національному законодавстві, набувають особливого значення в кримінальному судочинстві, тобто в тій сфері діяльності, де ризик порушення прав особи, втягнутої в кримінально-процесуальні правовідносини підвищується. Прокурор безпосередньо зацікавлений у тому, щоби передбачений Основним Законом України механізм захисту прав і свобод громадян працював надійно й ефективно, а це можливо лише при ефективному судовому контролі. Тому доцільно включити до КПК України нової глави «Судовий контроль», яка б впорядкувала механізм та процедуру контрольної діяльності суду на стадії досудового розслідування.

Афанасьєв В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОРГАНИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ СУДОВОГО ПРАВА

Важливе місце органів виконання судових рішень серед суб'єктів судового права зумовлюється тим, що прийняття рішення судом не є кінцевим етапом у поновленні порушеного права. Потрібне належне його виконання, оскільки це суттєво впливає на стан законності та правопорядку, на захист проголошених і гарантованих Конституцією України прав та свобод людини і громадянина. Лише своєчасно і в повному обсязі виконане судове рішення є логічним завершенням правового спору, вирішеного судом. Крім того, без існування надійного механізму виконання судових рішень судова влада втрачає озна-

ки державної влади. З огляду на це, виокремлюються органи виконання судових рішень, призначенням яких є приведення актів судової влади у життя.

Разом з тим, у сфері виконання судових рішень на сьогодні існує чимало проблем. Україна посідає четверте місце за зверненнями до Європейського суду з прав людини у зв'язку з порушеннями права на справедливий суд (стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року). При цьому Європейський суд з прав людини в своїх рішеннях проти України найчастіше констатує порушення права на справедливий суд саме внаслідок невиконання рішень національних судів. Відповідно до його практики, це право стало б ілюзорним у разі, коли б правова система держави допускала, аби остаточне, обов'язкове судове рішення залишалося невиконаним. Цим порушуються зобов'язання України за Європейською Конвенцією про захист прав людини і основних свобод 1950 р. щодо гарантування дотримання права особи на здійснення виконавчого провадження протягом розумного строку.

Негативні чинники, які впливають на критичну ситуацію з виконанням судових рішень, відомі давно. Це перевантаженість у роботі державних виконавців та недостатній рівень їх кваліфікації; недостатнє фінансування органів, що здійснюють примусове виконання рішень; корупційна складова, відсутність належної мотивації державних виконавців. При цьому, з одного боку, навантаження на одного державного виконавця сягає понад 100 виконавчих проваджень на місяць, а з іншого – ефективність виконання надзвичайно низька (за деякими даними в Україні кількість виконаних рішень ледь перевищує 20%. Так, з 6,5 мільйона виконавчих документів минулого року виконано лише 1,3 мільйона, тоді як в європейських країнах ці показники сягають 80%). Така ситуація стала предметом критики України з боку Ради Європи. Так, у резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 1787 (2011) від 26.01.2011 «Виконання рішень Європейського суду з прав людини» відзначається існування основних системних недоліків, які викликають велику кількість повторюваних висновків щодо порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і серйозно підривають верховенство права. Щодо України ці проблеми пов'язані, зокрема з хронічним невиконанням рішень національних судів. Було вказано на те, що Україна повинна терміново прийняти комплексну стратегію щодо виправлення ситуації, за якою значна кількість остаточних судових рішень залишається невиконаною, а також впровадити ефективні внутрішні засоби правового захисту.

Розв'язанню цих проблем має передувати визнання державою необхідності своєчасного, повного і неупередженого виконання рішень суду і гарантування цього на рівні Основного Закону. Доводиться констатувати, що впродовж років законодавець оминав це питання увагою, через що створювалося хибне уявлення, що правосуддя, а разом із ним і межі дії судового права, «закінчуються» разом із прийняттям судом остаточного рішення у справі. Проте останнім часом, значною мірою під впливом зазначених вище документів Ради Європи та рішень Європейського Суду з прав людини проти України, ситуація почала змінюватися. На користь цього твердження свідчить той факт, що у проєкті змін до Конституції України в частині правосуддя передбачено включення до Основного Закону ст. 129¹, згідно з якою «суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд».

Зазначені положення, які пропонується включити до Конституції України, підкреслюють нерозривний зв'язок органів виконання рішень суду і судової влади, на якому акцентувалася увага у науковій юридичній літературі. Цей зв'язок можна розглядати у двох аспектах: (1) спрямованість діяльності розглядуваних органів на виконання актів судової

влади з метою остаточної її реалізації; (2) здійснення судового контролю за виконанням рішень суду. Регламентация цих питань у Розділі «Правосуддя» Основного Закону дозволяє зробити однозначний висновок про поширення сфери дії судового права на інститут виконання судових рішень, а відтак – про необхідність віднесення органів виконання рішень суду до суб'єктів судового права.

Разом з тим, подальші теоретичні розробки у цьому напрямі потребують вирішення питання про статус органів виконання рішень суду. При цьому необхідно відзначити, що, незважаючи на те, що сама стадія виконання судових рішень знаходиться в системі стадій судочинства, у більшості випадків питання виконання практично вирішуються органами виконавчої влади, що породжує протиріччя в системі поділу влади. Це протиріччя зумовлене тим, що виконання судових рішень є по суті провадженням, оскільки являє собою організовану відповідно до закону систему процесуальних дій, які мають визначену процесуальну ціль і специфічне функціональне навантаження – реалізацію судових та інших рішень. І оскільки для даного провадження закон визначає відмінну від інших видів проваджень ціль, функціональне навантаження, суб'єктів та інші моменти, то можна стверджувати, що це провадження не перебуває у системі судочинства, а має бути самостійним. Крім того, діяльність органів виконання судових рішень є реалізацією влади виконавчої, а не судової. Важливо відзначити при цьому, що ці органи відокремлені від суду і судової влади загалом. Це зумовлено тим, що покладення керівництва діяльністю судових виконавців на суди не відповідає сутності судової влади, оскільки у даному випадку зникає межа між судовою та виконавчою владою. Таке становище не відповідає одній із найважливіших засад правової держави – поділу влади, що, в свою чергу, передбачає функціонування кожної із гілок державної влади самостійно, незалежно одна від одної. Таким чином, судова влада сама не виконує своїх рішень – це покладається на відповідні, спеціально створені для цього органи виконавчої влади.

Так, примусове виконання рішень в Україні згідно зі ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження», покладається на Державну виконавчу службу (далі – ДВС), завданням якої є своєчасне, повне і неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом. Виконання судових рішень у кримінальних справах, що передбачають застосування кримінальних покарань, покладається на Державну кримінально-виконавчу службу України, завданням якої є здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»). Саме ці органи є органами виконання судових рішень в Україні.

Таким чином, на сьогодні держава зберігає монополію на виконання судових рішень. Проте незабаром передбачається відмова від неї. Так, у прийнятому 08.10.2015 в першому читанні проекті Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» вказується, що примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених Законом України «Про виконавче провадження» випадках – на приватних виконавців. Згідно із законопроектом, органами державної виконавчої служби є: 1) Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, до якого входить відділ примусового виконання рішень; 2) управління державної виконавчої служби Головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі; 3) районні, районні в містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні, міжрайонні відділи державної виконавчої служби районних, районних у містах, міських (міст обласного значення), міськрайонних, міжрайонних територіальних управлінь юстиції. Приватним же виконавцем визнається громадянин Укра-

їни, який уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом. При цьому приватний виконавець буде суб'єктом незалежної професійної діяльності, регулювання якої здійснюватиметься державою в особі Міністерства юстиції України.

Не вдаючись до теоретичної дискусії щодо виправданості реалізації такої моделі на сучасному етапі, що має стати предметом самостійного наукового дослідження, відзначимо, що впровадження зазначених новацій дозволить вести мову як про державних, так і приватних суб'єктів судового права в аспекті органів і осіб, які здійснюють виконання судових рішень. У цьому відношенні приватні виконавці можуть розглядатися у одній площині із адвокатами як приватні суб'єкти судового права, що сприяють реалізації судової влади в силу виконання своєї професійної діяльності.

На підставі викладеного можна дійти наступних висновків: (1) остаточне і повне виконання судових рішень є логічним завершенням реалізації функції правосуддя; (2) цей процес має розглядатися у сфері дії судового права, тож органи і особи, які його реалізують повинні позиціонуватися як суб'єкти судового права; (3) органи виконання судових рішень організаційно відокремлені від органів судової влади, відносячись до виконавчої гілки влади (державні виконавча та кримінально-виконавча служби) або здійснюючи незалежну професійну діяльність (приватні виконавці), проте діють у безпосередньому взаємозв'язку із ними; (4) суд впливає на органи виконання, забезпечуючи контроль за виконанням судових рішень. Покладення на суд контролюючої функції у цій сфері передбачає його відповідальність за своєчасне, повне і неупереджене виконання судових рішень.

Бабкова В. С.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

В умовах проведення конституційної реформи важливе значення має реформування статусу прокуратури України. Згідно із проектом внесення змін до Конституції України в частині правосуддя передбачається виключити з Основного Закону Розділ VII «Прокуратура», натомість включити до Розділу VIII «Правосуддя» статтю 131¹, присвячену організації і діяльності прокуратури.

Оцінюючи запропоновані зміни з концептуального боку, зазначимо, що їх необхідно підтримати як спробу розв'язання існуючої проблеми стосовно конституційно-правового статусу прокуратури. Так, у чинній редакції Основного Закону прокуратура не віднесена ані до законодавчої гілки влади (яку регламентує Розділ IV «Верховна Рада України»), ані до виконавчої (Розділ VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади»), ані до судової (Розділ VIII «Правосуддя», Розділ XII «Конституційний Суд України»). Це суперечить положенням ст. 6 Конституції України, згідно з якими державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Концепція поділу влади заснована на ідеї протиставлення поділу влади між різними за призначенням державними органами максимальній концентрації влади в руках однієї особи чи органу. Від-